

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nauka.com.ua | № 2, 2020 | 27.02.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.2.74](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.74)

УДК 334.716:005.93(477)

Н. Г. Ревенко,

к. е. н., професор, Херсонська філія Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова м. Херсон, Україна

ORCID: 0000-0002-0417-5938

О. Е. Ломоносова,

к. е. н., доцент, Херсонська філія

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова м. Херсон, Україна

ORCID: 0000-0002-1007-3786

ВАРТІСНЕ НОРМУВАННЯ ВИТРАТ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

N. Revenko

PhD in Economics, Professor,

Kherson Branch of the National University of Shipbuilding them Admiral Makarov (KF NUK)

O. Lomonosova

PhD in Economics, Ass. Prof.,

Kherson Branch of the National University of Shipbuilding them Admiral Makarov (KF NUK)

COST RATIONING OF THE CONSUMPTION OF MATERIAL RESOURCES OF ENTERPRISES AS A FACTOR IN INCREASING THE EFFICIENCY OF THEIR ACTIVITIES

Розглянуті методичні питання нормування матеріальних ресурсів промислових матеріаломістких підприємств. Показана тенденція зростання питомої ваги вартості матеріальних ресурсів у витратах підприємств на виготовлення і реалізацію продукції і відсутність ефективних систем ресурсовикористання. Запропоновано доповнити існуючу систему нормування ресурсів вартісними нормами витрат, як їх ринкового еквіваленту. При розрахунках вартісного еквіваленту норми витрат матеріальних ресурсів передбачено врахування зміни чинників впливу на її величину, що дозволяє мінімізувати матеріаломісткість продукції в одній гривні. Вибір факторів, здійснюється за допомогою кореляційних регресивних математичних моделей. Проаналізовано поведінку показника матеріаломісткості і його чутливості до ризику, що дозволяє корегувати вартісну норму витрат при зростанні факторів впливу. Для розбудови ефективної системи ресурсозабезпечення і ресурсовикористання матеріальних ресурсів запропоновано створити спеціальний підрозділ, де зосереджити команду фахівців із різних підрозділів, які сьогодні займаються питаннями ресурсоспоживання.

Methodological issues of rationing the material resources of industrial material-intensive enterprises are considered. The growth trend of the share of the cost of material resources in the costs of enterprises for the manufacture and sale of products and the lack of effective resource

management systems are shown. The insufficient ability of the existing system of rationing the expenditure of resources in physical units has been proved to ensure a decrease and efficient use of material resources of enterprises in market conditions. It is proposed to supplement the existing system of rationing resources with cost norms of expenditures as their market equivalent, namely, by calculating the cumulative cost norm of expenditure of material resources on the UAH of commodity products. When calculating the cost equivalent of the rate of consumption of material resources, it is envisaged to take into account changes in factors of influence on its value, which will minimize the material consumption of the products of one UAH. The selection of factors that affect material consumption and increase the efficiency of the resource use process is carried out using correlation regressive mathematical models. The behavior of the indicator of material consumption and its sensitivity to risk is analyzed, which allows you to adjust the cost rate of expenditure with the growth of influence factors.

To develop an effective system of resource supply and resource use of material resources, it was proposed to create a special unit "Resource Center of the enterprise", where to focus a team of specialists from different departments, which today deal with issues of resource consumption. Concentration of professional competencies of process engineers, rationing experts, economists, marketers, logisticians will help to create a powerful potential of the system of effective management of material costs, which will reduce their cost by 1-3 % in the cost of production.

Ключові слова: *матеріальні ресурси; матеріальні витрати виробництва; норма витрат матеріалів у фізичних одиницях; вартісна норма витрат; чинники впливу; кореляційно-регресивна модель; ресурсний центр.*

Key words: *material resources; material production costs; rate of consumption of materials in physical units; cost rate of expenditure; influence factors; correlation-regressive model; resource center.*

Постановка проблеми. Основною ланкою промислової бази країни є виробничі підприємства, в яких відбуваються головні процеси економічної діяльності суспільства і матеріалізація результатів науково-технічного прогресу, які створюють і примножують багатство підприємств і багатство нації. Одним із ключових факторів економічного зростання матеріалоемних підприємств у сучасних умовах є ефективне використання матеріальних ресурсів. Диспропорції, що виникають під час використання ресурсів, падіння обсягів природних ресурсів зумовлюють необхідність пошуку нових можливостей зниження витратомісткості виробництва, що виникають на стику логістичного ланцюга його формування і використання: людина – сировина – матеріали – технології – витрати – результат – ринок. Потреба ефективності використання потенціалу виробництва зумовлює постійний пошук резервів і нових можливостей зниження матеріальних витрат.

Серед усіх ресурсів, які використовує підприємство, матеріальним витратам належить найбільш питома вага (60 – 70 % від загального обсягу). Вони витрачаються безпосередньо у виробничих процесах, які трансформують матеріальні ресурси в готову продукцію, послуги та інші види робіт. Матеріальні витрати в собівартості продукції становлять у середньому 60 – 65 %. Тому їх економія стає важливим засобом підвищення ефективності виробництва за рахунок зниження його матеріаломісткості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним із раціональним використанням ресурсів, завжди приділялась велика увага. Зокрема, нормуванню матеріальних витрат з метою пошуку наукового обґрунтування методів відтворення і підвищення їх використання була приділена увага в працях В. І. Вернадського, В. М. Гейця, Б. М. Долішнього, Н. С. Артамонової, Л. Г. Мельника, Н. М. Доби, П. С. Смоленюка, К. К. Бондара, І. Т. Фролова, В. В. Загладіна та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Втім, в умовах ринкового господарювання проблема економії і раціонального використання ресурсів постійно загострюється і потребує безперервної уваги і нових методів вирішення.

Мета статті: теоретико-методичне обґрунтування розробки і запровадження вартісного нормування матеріальних витрат промислових підприємств з метою підтримки і підвищення ефективності ресурсоспоживання і зниження собівартості виготовленої продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вартість виготовлення продукції суттєво залежить від витрат на матеріальні ресурси, питома вага яких найбільша у складі собівартості продукції. Найголовнішим джерелом економії матеріальних ресурсів є їх раціональне використання.

Поняття «матеріальні ресурси» має різні трактовки. З одного боку, під матеріальними ресурсами розуміють усю використовувану в промисловості сировину, матеріали, паливо, енергію та інше, що є предметом промислового перероблення. При цьому використовують класифікацію матеріальних ресурсів

залежно від їх призначення. У виробничо-господарській діяльності матеріальні ресурси в основному поділяються на сировину, основні матеріали, паливо, запасні частини, тару та ін. Кожний із перерахованих видів ресурсів має свою структуру. Існують і пропозиції вчених стосовно віднесення до матеріальних ресурсів тих із них, що містять у собі виробничі й невиробничі фонди, обігові кошти і товарні запаси, що перебувають на складах підприємств і в процесі транспортування, але в них не включають природні ресурси [6]. Окремі автори до матеріальних ресурсів відносять тільки ті ресурси, що є предметом праці [4]. Інші до матеріальних ресурсів відносять ті ресурси, джерелом формування яких є природне середовище [3].

При вирішенні проблеми підвищення використання матеріальних ресурсів ми пропонуємо їх не розглядати за наголошеними видами (ця особливість може враховуватись при аналізі їх вартості), а включати всі види матеріальних ресурсів за їх джерелами, які безпосередньо використовуються на підприємстві на всіх етапах наскрізного процесу ресурсоспоживання (закупівля, споживання для виробництва продукції, у процесі організації продажу товару, тощо) і стають умовою отримання доходу підприємства у вартісному виразі. При цьому передбачається, що їх фізичні потреби обґрунтовані шляхом нормування на одиницю продукції чи виду робіт.

Матеріальні ресурси мають широкий діапазон застосовуваних матеріалів, які визначаються шляхом планування потреб їх загальної кількості. Розрахунки здійснюються в технологічному відділі, відділах головного механіка, зварника, енергетика, відділі матеріально-технічного постачання та інших, відповідно до планів виробництва на підставі науково-технічних норм витрат на одиницю продукції чи виробу.

Планово-економічний відділ здійснює розрахунки необхідних витрат на матеріали. Однак при цьому умова необхідності дотримання економічної доцільності чи граничних значень вартості витрат майже не опрацьовується. Розрахунки ведуться за обсягами використовуваних матеріалів, що обраховуються за нормами матеріаломісткості у фізичному виразі і в існуючих ринкових цінах на момент розробки. Ціна сировини і товарів як економічної категорії часто не збігається з їх вартістю, ціни змінюються залежно від попиту і пропозиції, корисності продукції для покупців, від конкурентних переваг та з інших причин. Поза межами уваги при розрахунках залишаються: не завжди раціональна організація виробничої діяльності, показники ефективності ресурсоспоживання за окремими виробничими ланками, зміна якісного складу ресурсів тощо. На низькому рівні нормування матеріальних витрат перебувають допоміжні й обслуговуючі процеси, хоча доля їх матеріальних витрат достатньо висока (близько 30 %). Ці витрати також перебувають поза межами аналізу і впливу управління й оцінюються за їх фактичною величиною.

Між нормованою кількістю і якістю матеріалів, запланованих безпосередньо на виготовлення продукції, та витратами, що фактично будуть здійснені на їх випуск і реалізацію, завжди є певна різниця. У процесі аналітичного дослідження з'ясовано, що величина цього розриву коливається від 2 до 13 %. При цьому майже неможливо оперативно визначити конкретні причини, які відіграють роль у збільшенні цього відхилення. Це призводить до того, що налагоджений механізм формування потреб матеріальних ресурсів у натуральних показниках не впливає і надійно не забезпечує ефективність їх споживання.

Аналіз нормативної бази, витрат матеріальних ресурсів (МР) у кількісних і якісних показниках, ефективності використання індивідуальних і групових видів матеріалів на одну гривню товарної продукції (ТП), аналіз матеріаловіддачі (ТП/МВ), аналіз матеріаломісткості продукції (МВ/ТП), аналіз динаміки норм витрат ресурсів, аналіз питомої ваги витрат матеріальних ресурсів у собівартості, окупність матеріальних витрат (прибуток/матеріальні витрати), коефіцієнтів використання різних видів ресурсів та інших показників дозволили зробити обґрунтований висновок, що найбільш інформативною здатністю до регулювання і керованості і чинником впливу на ефективність використання матеріальних ресурсів може стати інтегрований вартісний показник – кумулятивний вартісний показник норми витрат ресурсів (НВР_к) на одну гривню ТП. Так, якщо припустити, що може з'явитися рівень розбіжності між планованими і фактичними матеріалами в розмірі однієї гривні, то при обсягу випуску продукції 5 000 грн. і її собівартості 4 500 грн. рівень збитків може становити 500 грн. Тому для запобігання можливих непередбачуваних витрат матеріальних ресурсів встановлюється кумулятивна вартісна норма їх використання, яка б уключала всі структурні елементи норм витрат і їх вартість при розрахунках собівартості продукції, що випускається. Складниками цієї норми доцільно розглядати витрати на одну гривню матеріалів за кожним видом, за групами на всіх стадіях виробництва і структурних підрозділів на одну гривню ТП:

$$HBP_k = (BP_a + BP_b + BP_B + \dots + BP_n) / TP \quad (1)$$

де, HBP_k – кумулятивна норма витрат матеріальних ресурсів на одну гривню товарної продукції;

$BP_a, BP_b, BP_B, \dots, BP_n$ – витрати матеріальних ресурсів на окремі види продукції чи робіт відповідно.

Для встановлення кумулятивної величини норми витрат на матеріальні ресурси доцільно враховувати зміну вартості чинників впливу на її величину залежно від конкретних умов, часу функціонування підприємства і зміну факторів ризику, які негативно впливають на показник матеріаломісткості у вартісному виразі.

У запропонованих нижче кореляційно-регресивних моделях (КРМ), побудованих для кожного із чотирьох виробничих цехів одного із обстежених підприємств і загалом для підприємства, були враховані такі

фактори: X_1 – величина браку, тонн; X_2 – витрати палива, тонн; X_3 – витрати електроенергії, тис. кВт на год.; X_4 – витрати матеріалів, тонн; X_5 – ціна матеріалів, грн; X_6 – трудомісткість продукції, грн/грн. Перевірка важливості коефіцієнтів кореляції проведена за допомогою критерію Стьюдента. Отримані значення підтвердили точність і адекватність моделей, побудованих для процесу, що досліджувався. Вони можуть визначатися для кожного промислового підприємства залежно від рівня техніко-економічних умов внутрішнього та зовнішнього середовища як економічно доцільна величина показника матеріаломісткості та відповідна сума матеріальних витрат. Для визначення нормативної величини показника матеріаломісткості, для досліджених цехів аналізованого підприємства пропонуються відповідні КРМ. Приклад моделі для розрахунку матеріаломісткості (Me) на одному з металургійних комбінатів металургійного комплексу наведено в табл. 1.

Таблиця 1.
Кореляційні моделі системи ресурсовикористання

Виробничий підрозділ	Коефіцієнт кореляції	Me норма	Рівняння регресії
Обтискний цех	0,6929	0,82	$Y = 0,3158 + 0,0004X_1 + 0,0004X_2 + 0,00395X_3 + 0,0003X_4 + 0,0107X_5 - 0,0061X_6$
ТЛЦ – 1	0,9281	0,79	$Y = 1,9359 + 0,0227X_1 + 1,1607X_2 + 1,5569X_3 + 0,7405X_4 + 0,2027X_5 - 0,0076X_6$
ТЛЦ – 2	0,8900	0,81	$Y = 13,0877 + 0,0207X_1 + 1,8892X_2 + 1,4292X_3 + 10,2637X_4 + 0,2027X_5 - 0,0076X_6$
СТАН600	0,6247	0,84	$Y = 3,8867 + 3,8675X_1 + 0,7747X_2 + 1,0355X_3 + 0,0004X_4 + 0,2100X_5 - 2,5151X_6$
Металургійний комбінат	0,9545	0,83	$Y = 4,4994 + 0,0113X_1 + 0,0101X_2 + 0,0069X_3 + 0,0275X_4 + 0,0348X_5 - 0,0556X_6$

Статистична обробка даних Me для різних цехів підприємства, проведена за допомогою КРМ, дозволила встановити середні значення та межі невизначеності – амплітуду коливань фактичної Me від нормативної в результаті впливу факторів ризику. Коливання середньозваженого значення відхилень і можливе перевищення Me становило від 10 до 40 коп. на одну гривню ТП.

Отримана функція розподілу та імовірність відхилення Me від нормативного значення показали, що у випадку максимального прояву факторів ризику (при найбільш негативному його сполученні) середнє значення очікуваної величини Me може становити 1,1 грн. на одну гривню, що на 23 % більше від запланованої величини.

Для зниження ступеня ризику з низки існуючих засобів пропонується використовувати лімітування матеріальних витрат шляхом встановлення величини їх граничних сум. Це можна здійснити перемноженням кумулятивної норми Me товарної продукції і її запланованого обсягу. Доцільним є визначення лімітів матеріальних ресурсів для кожного виробничого і структурного підрозділів підприємств.

Прийняття пропонованого методу визначення витрат матеріальних ресурсів може стати підґрунтям і важелем підвищення якості запланованих розрахунків собівартості продукції, робіт, послуг, а також стати базою для здійснення контролю й аналізу стану ресурсокористування та його прогнозування.

Для прогнозування поведінки ресурсоспоживання в процесах ресурсовикористання доцільно здійснювати аналіз чутливості Me до ризиків в умовах зміни одного або декількох факторів (табл. 2).

Таблиця 2.
Прогнозування змін Me при зростанні факторів на 1 % на одну гривню ТП

Фактор	Фактори впливу	Од. виміру	Зміна Me – Δu , грн	Сумарна зміна Me , $\sum \Delta u$, грн.
Величина браку	X_1	Т	0,0045	13,320
Витрати палива	X_2	Т	0,0041	1,214
Витрати електроенергії	X_3	тис кВт год	0,003	0,888
Витрати матеріалів	X_4	Т	0,002	5,92
Ціна матеріалу	X_5	грн	0,002	5,94
Трудомісткість продукції	X_6	грн/грн	-0,003	-8,880

Наведені в табл. 2 значення Δu можуть використовуватись як коефіцієнти для зміни кумулятивної Me або суми матеріальних витрат при зміні певного поєднання факторів і їх величини шляхом підсумовування.

У нашому прикладі, якщо врахувати в плані подорожчання матеріалів на 2,5 %, а витрати електроенергії на 1,6 %, то на кожен одну гривню ТП відкоригована нормативна матеріаломісткість становитиме:

$$Me = 0,0003 * 1,6 + 0,002 * 2,5 + 0,94 = 0,95,$$

або, порівняно з нормою попереднього періоду = 0,94. Тобто в даному випадку вона стає більше на одну копійку. Якщо новий скорегований рівень Me є для підприємства економічно доцільним, він може бути прийнятим за «нову» норму. Далі доцільно включати механізм регулювання. Дані факторного аналізу й отримані результати свідчатимуть про наявність чи відсутність резервів у використанні МР.

Запропонований метод становлення і своєчасного корегування вартісної норми був перевірений на матеріалах матеріаломістких підприємств металургійного комплексу і машинобудування.

Розроблення і реалізацію управлінських дій щодо забезпечення системи ефективного ресурсозабезпечення і ресурсоспоживання доцільно сконцентрувати в новому структурному підрозділі підприємства – «ресурсний центр». В ньому слід створити команду фахівців, які попередньо займалися питаннями аналізу, планування, оцінювання і розподілу закупівельних і споживаних ресурсів на основі їх фізичного нормування. Доцільність вартісного нормування стане новим завданням цього підрозділу і всіх завдань управління ним (планування, аналіз, корегування та інші функції управлінського циклу). Для цього підрозділу повинні бути надані відповідні повноваження і відповідальність, передані необхідні електронно-технічні засоби, нормативно-законодавча і методична література з розробки фізичних норм, ціноутворення, розрахунку вартісних норм, інформація про склад постачальників матеріалів і покупців готової продукції та інший інструментарій, необхідний для своєчасної і якісної розробки існуючих і бажаних норм і нормативів вартості споживання матеріальних ресурсів і заходів щодо їх забезпечення.

Створення нового підрозділу «ресурсний центр» не потребує збільшення працівників на підприємстві. Мається на увазі створення спеціальної команди фахівців з існуючого складу працівників апарату управління з різною професійно-фаховою кваліфікацією, які вже мають досвід вирішення наголошених питань відокремлено. У цей підрозділ повинні увійти інженери й фахівці з інших підрозділів, до функцій яких входило нормування ресурсів і їх потреб у фізичному і вартісному вимірах, контроль і аналіз дотримання норм, фахівців з логістики, знань з маркетингу про дослідження ринків, цінової маркетингової політики, менеджерів з розробки проєктів рішень з урахуванням керованих змінних внутрішнього і зовнішнього оточення, які володіють вимогами до матеріалів з боку виробництва, збуту і продажу товарів. Володіння повними даними інформаційних мереж підприємства, необхідними для аналізу існуючої системи ресурсоспоживання – змістом, кількісними і якісними характеристиками завдань підрозділу – дозволить обґрунтувати вирішення поставлених перед ними завдань, швидко й регулярно надавати інформацію зацікавленим у ній особам, формувати вихідні потоки з відображенням у них результатів аналізів, стану і ефективності процесів ресурсозабезпечення і відхилення від їх запланованого рівня з рекомендаціями щодо виправлення ситуації.

Висновки: Найбільша питома вага продукції матеріаломістких підприємств належить матеріальним ресурсам (50 – 80 % витрат від собівартості). Аналіз тенденцій рівня споживання ресурсів показав відсутність його стійкого зниження і навіть наростання коливань до збільшення.

Тісний зв'язок ефективності споживаних ресурсів з економічним розвитком і залежність фінансових результатів підприємств і конкурентоспроможності їх продукції мотивують до пошуку нових важелів дієвого керованого впливу на підвищення ефективності матеріальних витрат і процесів ресурсоспоживання.

Як інструмент управління ефективністю ресурсоспоживання пропонується розглядати нормування матеріальних витрат у вартісному виразі. Гнучкість, глибина і диференціація вартісної норми споживання дозволять оперативно корегувати процеси фактичного ресурсоспоживання з використанням аналітичних даних і відповідності фактичної норми матеріалоспоживання її нормативній величині.

Витрати матеріальних ресурсів починаються з їх входу в систему господарюючого суб'єкта і закінчуються після останньої операції виробничо-комерційного циклу. Тому при створенні вартісної системи витрат необхідно враховувати витрати матеріальних ресурсів на всьому виробничо-логістичному ланцюгу за окремими цехами, процесами, видами продукції і суб'єктами відповідальності.

Забезпечення підвищення ефективності витрат матеріальних ресурсів на основі запровадження кумулятивної вартісної норми їх витрат повинно здійснюватись шляхом побудови інтегрованого процесу ресурсоспоживання. При його розробці необхідно забезпечити низку умов і передумов. Вартісна норма витрат повинна базуватися на комплексному системному підході, що передбачає облік усіх форм розрахунків і використання матеріальних ресурсів підприємства, у тому числі: досконалу систему обліку матеріальних ресурсів за напрямками, місцем споживання, видами продукції, систему їх нормування, удосконалення внутрішньої транспортно-виробничої логістики, застосування сучасних інформаційних технологій і методів управління процесами їх побудови й обслуговування висококваліфікованими персоналом.

Врахування факторів, які впливають на величину вартісної норми витрат, необхідно здійснювати за допомогою відповідних кореляційно-регресивних моделей, що сприяє якості і швидкості розрахунків. Результати впровадження вартісної норми витрат матеріалів дозволять знизити їх споживання на 1 – 3 % від загальної собівартості продукції.

Список літератури.

1. Бізнес-адміністрування: магістерський курс: підручник / за ред. Л. Г. Мельника, С. М. Ілляшенко, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2008. – 896 с. (с. 156 – 197).
2. Вигівська І. М., Іваненко В. О., Шевченко Л. Я. Комплекс аналізу ресурсного потенціалу корпорацій // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 4(66). – С. 10 – 29. – Режим доступу: <file:///C:/Users/Helen/Downloads/34191-79988-1-PB.pdf>
3. Материальные ресурсы: рациональное использование и экономия / Загладин В. В., Фролов И. Т., Кириченко В. Н. и др.; сост. и рук. авт. кол. А. М. Алексеев. – М.: Экономика, 1985. – 376 с.
4. Смоленюк П.С. Бондар К.К. Анализ использования материальных ресурсов в условиях рыночных отношений. – К.: Техника, 1993. – 107 с.

5. Батурова Н. В. Совершенствование организации нормирования материальных ресурсов на промышленном предприятии // Модернизация. Инновации. Развитие. – М.: Наука, 2010. – Том 1, № 1(1). – С. 39 – 40.

6. Окорочкова Л. Г. Ресурсный потенциал предприятий. – СПб.: С – ПбГТУ, 2001. – 293 с.

7. Артамонова Н. С., Доба Н. М. Впровадження сучасних методів управління витратами задля забезпечення конкурентних переваг // Економіка: реалії часу: науковий журнал. – 2013. – № 3(8). – С. 16 – 21. – Режим доступу: <https://economics.opu.ua/files/archive/2013/No3/16-21.pdf>.

8. Орлов О. О., Рясних С. Г. Цільове планування цін, витрат і прибутку за умов багатопродуктового виробництва // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 4. – С. 7 – 13. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5698/1/1.pdf>.

9. Ревенко Н. Г. Удосконалення системи ресурсоспоживання на підприємствах як чинник їх стратегічного розвитку / Н. Г. Ревенко, Н. Г. Шепель // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки ; Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк: ДЕГІ, 2007. – Вип. 2(23). – С. 192 – 196.

10. Ревенко Н. Г., Шепель Н. Г. Нормоутворюючі чинники підвищення ефективності виробництва // Економіка і маркетинг в ХХІ сторіччі: матеріали 7-ї Міжнародної наукової конференції, 19 – 21 травня 2006 р., м. Донецьк: в 2 ч. – Донецьк : ДРУК-ІНФО, 2006. – Ч. 2. – С. 84 – 86.

References.

1. Mel'nyka L. H., Illiashenko S. M. and Sotnyk I. M. (2008). *Biznes-administruvannia: mahisters'kyj kurs: pidruchnyk* [Business Administration: Master's Course: Textbook] Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.

2. Vyhiv's'ka I. M., Ivanenko V. O. and Shevchenko L. Ya. (2013). “Complex analysis of the resource potential of corporations”, *Visnyk ZhDTU*. vol. 4(66). pp. 10–29.

3. Zagladin V. V., Frolov I. T., Kirichenko V. N. and dr. (1985). *Material'nye resursy: racional'noe ispol'zovanie i jekonomija* [Material resources: rational use and economy] sost. i ruk. avt. kol. A. M. Alekseev. Jekonomika, Moskva, Rossija.

4. Smolenjuk P.S. and Bondar K.K. (1993) *Analiz ispol'zovanija material'nyh resursov v uslovijah rynochnyh otnoshenij* [Analysis of the use of material resources in a market economy]. Tehnika, Kiev, Ukraine.

5. Baturova N. V. (2010). “Improving the organization of rationing material resources at an industrial enterprise”, *Modernizacija. Innovacii. Razvitie*. Tom 1, vol. 1(1). pp. 39–40.

6. Okorokova L. G. (2001), *Resursnyj potencial predprijatij* [Resource potential of enterprises]. S – PbGTU, SPb, Rossija.

7. Artamonova N. S. and Doba N. M. (2013), “The introduction of modern methods of managing vitrates to ensure competitive competition”, *Ekonomika: realii chasu: naukovyj zhurnal*. vol. 3(8). pp. 16–21.

8. Orlov O. O. and Riasnykh Ye. H. (2017) “Targeted planning of prices, costs and profits in the conditions of multi-product production”. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*. vol. 4. pp. 7–13.

9. Revenko N. H. and Shepel' N. H. (2007) “Improvement of the system of resource consumption at enterprises as a factor of their strategic development” *Prometej: rehional'nyj zbirnyk naukovykh prats' z ekonomiky*. vol. 2(23).– pp. 192–196.

10. Revenko N. H. and Shepel' N. H. (2006). “Normative Factors of Increasing Production Efficiency”, *Zbirka dopovidej na Ekonomika i marketynh v KhKhI storichchi* [7th International Scientific Conference] materialy 7-i Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii [International scientific conference], Donets'k, Ukraine, pp. 84–86.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2020 р.